

Information and Attitudes of Vocational School Students Towards Organ, Cadaver and Plasma Donation

Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Organ, Kadavra ve Plazma Bağışı Hakkında Bilgi ve Tutumları

Fahrettin Fatih Kesmezacar¹, Elif Işık Demirarslan^{2*}, Özgü Kesmezacar³

ABSTRACT

Aim: This study was conducted to investigate the knowledge and attitudes of vocational school students about organ, cadaver, and plasma donation.

Material and Method: A questionnaire consisting of sociodemographic characteristics and questions about organ and plasma donation was administered to 633 students from two different universities' health and social services vocational schools. The data were collected through remote online methods. The data were analyzed using EpiInfo v.7.2.5.0, and frequency distributions and chi-square tests were used for the analysis.

Results: Of the participants, 41.5% were studying health programs, and 58.5% were social programs students. While 3.2% of the students donated their organs, 80.1% knew about cadaveric organ donation, 68.8% learned about it from the media and the internet. 81% of the students knew that organ donation could be from living and deceased donors, 68.7% considered donating their organs after death. 36.4% of the students did not consider organ donation due to insufficient knowledge, 84.5% indicated that they would accept organ transplantation, if necessary. 48.8% of the participants knew about cadaver donation, 60.2% learned about it from the media/internet, 66% did not consider donating their bodies to a cadaver. 66% of the participants knew about plasma donation, 61.5% learned about it from the media/internet, 63.8% considered donating plasma. Additionally, it was determined that they did not consider having COVID-19 history significantly impact organ, cadaver, and plasma donation.

Conclusion: The study concluded that social media and the internet are practical tools for obtaining information. The participants knew about donations but were undecided about making or considering contributions.

Key Words: Organ donation, Cadaver donation, Plasma donation

ÖZ

Amaç: Bu çalışma, meslek yüksekokulu öğrencilerinin, organ, kadavra ve plazma bağışı hakkındaki bilgi ve tutumlarını araştırmak amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem: İki farklı üniversitenin sağlık ve sosyal hizmetler meslek yüksekokulunda okuyan 633 öğrencisine sosyodemografik özellikler, organ bağışı ve plazma bağışı ile ilgili sorulardan oluşan anket uygulanmıştır. Veriler uzaktan online yöntemle toplanmıştır. Verilerin Analizi EpiInfo v.7.2.5.0 programında yapılmış olup, frekans dağılımları ve ki-kare testi analizlerde kullanılmıştır.

Bulgular: Katılımcıların %41,5'i sağlık, %58,5'i sosyal programlarda öğrenim görmektedir. Öğrencilerin %3,2'si organlarını bağışlarken %80,1'inin kadavradan organ bağışı hakkında bilgisi olduğu ve %68,8'i bu bilgiyi medya ve internetten duyduklarını, %81'inin organ bağışının hem canlıdan hem de ölüden olabileceğini bildiğini, %68,7'sinin öldükten sonra organlarını bağışlamayı düşündüklerini, %36,4'ünün organ bağışı konusunda yeterli bilgisinin olmadığı için bağış düşünmediğini, %84,5'unun gerekli durumda organ nakli kabul edeceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların %48,8'inin kadavra bağışı bilgisi olduğu, %60,2'sinin bu bilgiyi medya/internetten öğrendiğini, %66'sının kendisini kadavra olarak bağışlamayı düşünmediğini belirlenmiştir. Katılımcıların %66'sı plazma bağışını bildiğini, %61,5'inin bu bilgiyi medya/internetten öğrendiğini, %63,8'inin plazma bağışlamayı düşündüğünü, %70,8'inin bir insanın hayatını kırtarmak için plazma bağışlayabileceğini belirlenmiştir. Ayrıca COVID-19 geçirmenin organ, kadavra ve plazma bağışına anlamlı bir değişiklik yapmadığını düşündükleri tespit edilmiştir.

Sonuç: Araştırmada sosyal medya ve internetin bilgi edinmede etkili olduğu, katılımcıların bağış konusunda bilgilerinin olduğu fakat bağış yapmada ya da düşünmede kararsız kaldıkları sonuçlarına ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Organ bağışı, Kadavra bağışı, Plazma bağışı

1. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Görüntüleme Teknikleri Programı, İstanbul-Türkiye
2. Artvin Çoruh Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümü, Artvin-Türkiye
3. Kartal İlçe Sağlık Müdürlüğü, İstanbul-Türkiye

Gönderilme Tarihi: 25/07/2023

Kabul Tarihi: 07/11/2023

Yayınlanma Tarihi: 29/02/2024

*Sorumlu Yazar

Elif Işık Demirarslan

Artvin Çoruh Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümü, Artvin-Türkiye

Phone:+90 532 795 8740, E-mail: elif_syo@artvin.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2998-159X

Cite this article: Kesmezacar FF, Demirarslan EI, Kesmezacar Ö. Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Organ, Kadavra ve Plazma Bağışı Hakkında Bilgi ve Tutumları. Ağrı Med J. 2024; 2(1): 10-18

Giriş

Organ yetmezliği olan hastalarda tercih edilen önemli bir tedavi yöntemi organ naklidir (1). Organ bekleyen hastalar için nakil eksikliği en önemli sorundur ve gitgide artmaktadır. Genellikle var olan organ ihtiyacı ile hali hazırda bulunan organlar arasında hep bir tutarsızlık söz konusudur (2). Organ bağışı artışları son yıllarda beklenildiği kadar bir değişikliğe uğramamıştır. Ayrıca organ bekleme listeleri, ölümler ve bakım maliyeti de hızla artmıştır (3).

Organ bağışı, bir kişinin yaşarken kendi isteğiyle tıbbi olarak hayatı son bulduktan sonra organ ve dokularının, hastaları tedavi etmek amacıyla kullanılmasına onay vermesi durumudur (4). Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de, kalp, akciğer, böbrek, karaciğer ve pankreas gibi organlar; kalp kapağı, gözün kornea tabakası, kas ve kemik iliği, kan ve ürünleri gibi dokular başarıyla nakledilmektedir (5). Dünyada ihtiyaç duyulan organ sayısı bağışlanan kadavra sayısında beş kat daha fazladır. Yoğun eğitim programları teşvikler, yasal düzenlemeler olmasına rağmen bu açıklık giderilememektedir (3,6).

İnsanlar genellikle organ ve doku bağışı konusunda çekimser davranmaktadırlar. Bunun en önemli sebepleri dini, sosyal açıdan ve hukuki olarak yeterli bilgiye sahip olmayışlarından kaynaklanmaktadır (7,8). Ayrıca vücut bütünlüğünün bozulacağını düşünmeleri ve ailelerinin tepki göstereceğinden çekinmeleri organ bağışı yapmalarına engel olmaktadır (8,9). Yapılan çalışmalarda kişilerin organ ve doku bağışına ilişkin sosyal, hukuki, sağlık ve dini yönden yeterli bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiş ve bunun bir sonucu olarak insanların organ veya dokularını bağışlama konusunda çekimser kaldıkları bildirilmiştir (1).

Organ bağışına karşı durmak hemen her kültürde ve toplumda önemli bir sorun olmuştur. Ailelerin yeteri kadar onay vermemeleri bağış oranını azaltmaktadır (1). Organ bağışları ancak eğitimle artırılabilir, eğitimlerin sürekliliği ve orta öğretimde verilmesi ayrıca önem taşımaktadır (2). Çalışmalar gösteriyor ki organ bağışı ile ilgili olarak, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları ve düzenli eğitimlerle insanlar üzerinde olumlu tutum oluşturmuştur (8,10). Bazı çalışmalarda, eğitim seviyesinin yüksek olması organ bağışı sayısının artmasına olanak tanıdığı görülmüştür (10,11).

Organ bağışı hastayı hayata yeniden tutundurmak için önemli bir unsurdur. Bunun dışında sadece organ bağışı değil tıp eğitimi için en önemli etmenlerden biri olan kadavra bağışı da eksikliklerin başında gelir. Kadavra, tıp eğitiminde önemli bir yer tutar. Tıp fakültelerine, gönüllülerin vasiyeti veya yakınlarının bağışı ve devlet hastanelerinde ölen kimsesiz hastaların üniversitelere bırakılması ile kadavra elde edilmektedir. Buna karşın çoğu tıp fakültesinde kadavra bulunmamaktadır. Tıp eğitimi alanlar arasında da kadavra bağışında öncelikle kişinin kendi rızasının olması gerektiği düşüncesi daha baskındır. Fakat yakınlarının veya kendisinin kadavra olarak bağışlanmayı düşünmeler olduğu gibi kesinlikle bunu kabul etmeyeceklerini söyleyenler de vardır (6). Yapılan bir çalışma da, anatomistlerin büyük çoğunluğu kadavra bağışı için kampanyalar yapılması gerektiğini düşünse de bir kısmı kendini ve ailesini kadavra olarak bağışlamak istememektedirler (12).

İnsan vücudunun iç yapılarını kavramak ve vücut komponentleri arasındaki ilişkiyi ve fonksiyonlarının ayırma yardımcı olmak için yapılan parçalara ayırma ve gözlemlene süreci diseksiyonu tanımlamaktadır. Ancak diseksiyon bazen de adli tıbbin bir parçası olan otopsi aşamasında ölüm sebeplerinin belirlenmesi şeklinde de nitelendirilebilir (13). Teknolojik gelişmeler, tıp eğitimine birçok yeni imkân sunmuştur. Bu imkanlara rağmen kadavra diseksiyonu halen anatomi derslerinin en önemli bileşenidir (12). Tıp eğitimi için anatomi çalışmaları çok

önemlidir. Tıp öğrencisi için insan anatomisi çalışmaları bilimin merkezinde bulunur. Pek çok tıp eğitimi müfredatında anatomi eğitimi erken alınması gereken eğitimlerden biridir (14).

Organ ve kadavra bağışından başka en önemli bağışlardan biri kan ve ürünlerinin bağışıdır. İnsanlar her ne kadar organ bağışına şüpheli yaklaşıyorlar da kan bağışına bir o kadar yakındırlar. Fakat yine de beklenenin altında bir bağış oranına sahibiz. Dünyada hala kanın yerini tutabilecek bir tedavi yöntemi yoktur ve bazı hastalıklar içinde elzemdir (15). Ülkemizde 18-65 yaş arasındaki herkes kan bağışçısı olabilir. Önemli bir sağlık sorunu yoksa bir kişi yılda 4 kez kan verebilir (16). COVID-19 Pandemisi sürecinde duyulmaya başlanan başka bir bağış türü plazma bağışıdır. Plazma bağışı tıpkı kan bağışı gibidir. Bilinmesi gereken donörün hastalığı geçirmiş ve bağışık olmuş olmasıdır (17).

Literatürde Türkiye'de plazma bağışına yönelik tutumları değerlendiren derinlemesine bir çalışma bulunamamıştır. Bu yüzden toplumun plazma bağışı konusunda tutumlarını bilmek önem taşımaktadır.

Bu çalışma ile meslek yüksekokulu öğrencilerinin, organ, kadavra ve plazma bağışı hakkındaki bilgi ve tutumlarını araştırmak amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırma, 27.05.2021-05.06.2021 tarihleri arasında iki üniversitenin sağlık ve sosyal programlarının yürütüldüğü dört meslek yüksekokulunda tanımlayıcı, kesitsel olarak yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini İstanbul Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ve Sosyal Hizmetler Meslek Yüksekokulu ile Artvin Çoruh Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ve Artvin Meslek Yüksek Okulu'nda öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Pandemi süresince, üniversitelerde eğitim faaliyetleri uzaktan eğitimle devam ettiğinden dolayı öğrencilere uzaktan eğitim dersleri sırasında araştırma hakkında bilgi verilmiş ve Google anket yöntemi ile veri toplanmıştır. Örneklem seçilmemiş olup, çalışmaya katılmayı kabul eden toplam 633 öğrenci (İstanbul Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ve Sosyal Hizmetler Meslek Yüksekokulu'ndan 514, Artvin Çoruh Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ve Artvin Meslek Yüksek Okulu'ndan 119 öğrenci) belirlenen sürede anketi yanıtlarak araştırmaya katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak kullanılan ankette, sosyo-demografik özellikleri içeren sorular ile organ bağışı, kadavra bağışı ve plazma bağışı ilgili bilgi ve tutumlarına yönelik üç ayrı bölümden oluşan sorular yer almıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verilerin analizi EpiInfo v.7.2.5.0 programında yapılmış olup, frekans dağılımları ve ki-kare testi analizlerde kullanılmıştır. İstatistik anlamlılık düzeyi olarak $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılabilmesi için, SBÜ İstanbul Eğitim ve Araştırma Hastanesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 21.05.2021/ 2843 tarih ve sayılı etik kurul izni, çalışma yapılan kurumlardan çalışma izni ve çalışmaya katılan öğrencilerden anketin başında onam bilgisi yazısına işaretleme alınmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bulgularına göre; çalışmaya katılan 633 öğrencinin 263'ü (%41,5) sağlık, 370'i (% 58,5) sosyal program alanlarında öğrenim görmektedir. Katılımcıların yaş ortalaması $20,94 \pm 2,97$ (minimum 18, maksimum 41 yaş) olup, sağlık

ve sosyal program alanlarında okuyanların yaş ortalamaları arasında istatistiksel anlamlı fark yoktur. Sağlık alanında öğrenim görenlerde kadın öğrenci oranı sosyal alanda öğrenim görenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir. Sosyal programlarda öğrenim gören öğrencilerde anne eğitimi lise ve üniversite oranları sağlıkçılara göre daha yüksektir, baba eğitiminde sağlık bölümünde öğrenim görenlerde baba eğitiminde OYD/OY (okur yazar değil /) olanlar sosyal alanda öğrenim görenlere göre yüksekti (Tablo 1).

Araştırmaya katılan öğrencilerin kadavradan organ bağışına yönelik bilgi, tutum ve davranışları değerlendirildiğinde; tüm öğrenciler arasında % 3,2'si (n=20) organlarını bağışladığını; organlarını bağışlayan öğrencilerin ise % 55'i organ bağış kartının olduğunu bildirmiştir. Yine öğrencilerin % 80,1'i organ bağışı hakkında bilgisi olduğunu ve bilgi edinme yeri olarak ise en fazla medya/internet'i (%68,2) belirtmişlerdir. Bu öğrencilerin %81'i Organ naklinin hem canlıdan hem ölüden olabileceğini bilmektedir.

Organlarınızı bağışlamayı düşünür müsünüz sorusuna öğrencilerin %23,2'si (n=142) bağışlayacağını belirtirken, % 8,2'si (n=50) kesinlikle bağışlamayacağını belirtmiştir.

Organlarını bağışlamayı düşünmüyorsa nedeni sorulduğunda toplamda %72'si konu hakkında yeterince bilgisi olmadığını/ herhangi bir sebebi olmadığını belirtirken, %9,5'i dini sebeplerden şeklinde yanıt vermiştir. Öğrenim görülen programın dahil olduğu alana göre değerlendirme yapıldığında; sağlıkla ilgili programlarda eğitim alanlar sosyal programlarda eğitim alanlara göre organ bağışı konusunda istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir (p=0,037). Organ bağışı hakkında bilgi edinilen kaynak açısından istatistiksel olarak anlamlı fark vardır. Sosyal programlarda eğitim alanların % 76,6'sı, medya/internette, %16,1'i sağlıkçılardan; sağlık programlarında eğitim alanların ise %58,8'i medya/internette, %33'ü sağlıkçılardan bilgi edinmiştir (p=0,000).

Organ bağışı hakkında bilgi durumları değerlendirildiğinde sağlık programlarında eğitim alanların %84,8'i bağışın hem ölüden hem canlıdan olduğunu bilmekte, %1,9'u fikrinin olmadığını belirtirken bu oranlar, sosyal programlarında eğitim alanlarda sırasıyla %78,3 ve %9,2'dir ve istatistiksel olarak anlamlı fark vardır (p=0,002). Öldükten sonra organlarını bağışlamayı düşünme konusunda sağlık ve sosyal programlarda eğitim alanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur (p>0,05). Organlarını bağışlamış olanların oranı sağlık programlarında eğitim alan öğrencilerde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir (p=0,002).

Araştırmaya katılan öğrencilerin Kadavra bağışı ile ilgili bilgi durumları incelendiğinde, % 48,8'i kadavra bağışı hakkında bilgisi olduğunu, bilgi edinme yeri olarak ise en fazla medya/interneti (%60,2) belirtmişlerdir (Tablo 2). Kadavranın hem organ bağışı hem de tıp fakültesi anatomi derslerinde kullanıldığını %33,8'i bilmektedir. Öğrencilerin %10,1'i öldükten sonra vücudunu kadavra olarak bağışlayabileceğini belirtmekten, 1. Derece akrabalarının vücudunu kadavra olarak bağışlamayı düşünenlerin oranı %7,7'dir.

Kadavra bağışı hakkında sağlık programlarında eğitim alan öğrenciler sosyal programlara göre daha fazla bilgi sahibi olduğu tespit edilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0,000). Kadavra bağışı hakkında bilgi edinilen kaynak açısından istatistiksel olarak anlamlı fark vardır. Sosyal programlarda eğitim alanların % 72,6'sı medya/internette; %19,1'i sağlıkçılardan, sağlık programlarında eğitim alanların ise %47,4'ü medya/internette %45,4'ü sağlıkçılardan bilgi edinmektedir (p=0,000).

Öldükten sonra beden bağışının (kadavranın) ne için kullanıldığı bilgisi sorgulandığında hem organ bağışı hem

de tıp fakültesi kullanımı için olduğunu bilme durumu sağlık programlarında %42,4 iken sosyal programlarda %27,76'dir ve fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0,000). Kadavra olarak vücudunu bağışlamayı düşünme açısından okunan program alanına göre istatistiksel anlamlı fark yoktur (Tablo 3).

Araştırmaya katılan öğrencilerin %60'ı plazma bağışı hakkında bilgisinin olduğunu ve bunların %61,5'i bilgi aldığı kaynağın medya/İnternet olduğunu belirtmişti (Tablo 4). %63,8'i COVID - 19 hastalığına karşı bağışık duruma geçerse plazma bağışı yapabileceğini belirtmiştir.

Plazma bağışı yapma sebebi olarak en fazla (% 70,8) "Bir başka insanın hayatını kurtarma düşüncesi" bildirilirken, bağış yapmayı düşünmeyenlerin %68,4'ü yeterince bilgisinin olmadığını, %21,1'i ise dini inancı gereği bağışlamayacağını belirtmişti. Sağlık programlarında eğitim alanlar sosyal programlarda eğitim alanlara göre plazma bağışı hakkında da fazla bilgi sahibi olduğunu belirtirken (p=0,000), plazma bağışı hakkında bilgi edinilen kaynaklar arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark vardı (p=0,003).

Plazma bağışlama açısından okunan program alanına göre istatistiksel olarak anlamlı fark vardı (p=0,000); Sağlık programlarında eğitim gören öğrencilerin %75,3'ü plazma bağışlayabileceğini belirtirken, %16,7'si kararsız; sosyal programlarında eğitim görenlerin ise %55,7'si plazma bağışlayabileceğini, %34,6'sı kararsız olduğunu belirtmişti.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %21,6'sı (n=137) araştırma tarihinden önce COVID-19 hastalığını geçirdiğini ifade ederken, öğrencilerin %54,7'sinin (n=346) yakın çevresinde (aile/arkadaş) COVID-19 geçiren vardı.

COVID-19 geçirme durumunun Organ, Kadavra ve Plazma Bağışına etki etme durumu incelendiğinde Öldükten sonra organları bağışlama, Kadavra olma veya plazma bağışlama düşüncesi üzerine istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (Tablo 5).

Tartışma

Araştırmada meslek yüksekokulu öğrencilerinin programlarına göre organ, kadavra ve plazma bağışına yönelik bilgi ve tutumları incelenmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin kadavradan organ bağışına yönelik bilgi ve tutumları değerlendirildiğinde; tüm öğrenciler arasında % 3,2'si (20 kişi) organlarını bağışladığını belirtmişti. Organlarınızı bağışlamayı düşünür müsünüz sorusuna öğrencilerin %23,2'si organlarını bağışlayacağını, % 8,2'si kesinlikle bağışlamayacağını bildirdi. Öldükten sonra organ bağışına yönelik bakış oranları çalışmalara ve ülkelere göre farklılık göstermektedir. İrlandalı tıp öğrencilerinde yapılan bir çalışmada, öldükten sonra organlarını bağışlamayı düşünen öğrenci oranı % 63, organlarını bağışlamayı düşünmeyenlerin oranı ise %7 olarak bulunmuştur. Organ bağışına olumlu bakış Türk tıp öğrencilerinde %6, Kanada'da %30, Amerika'da ise %50 oranındadır (18). Ayrıca F. Kubat'ın yaptığı çalışmada ise toplumda kadavradan organ donörliğüne destek durumu sorulduğunda %42,1 oranında kesinlikle katıldıklarını, %6,1 ise kesinlikle katılmadığını belirtmişlerdir. Aynı çalışmada öldükten sonra organlarını bağışlama sorusuna ise % 38,2 kesinlikle katılmakta iken, % 6,6 kesinlikle katılmamaktaydı (19). Yapılan çalışmalar bu araştırmanın sonuçları ile karşılaştırıldığında öğrencilerin organlarının bağışlamakta kararsız oldukları ortaya çıkmıştır (% 68,7). İnsanlar organ bağışının ne olduğunu, nasıl ve hangi durumlarda yapıldığını bilmedikleri için, konuya yaklaşımları da temkinli olmaktadır (20). Bireyler bağışlanan organların suistimal edilmesinden ve adaletli dağıtılmamasından, sağlık çalışanlarının öldükten sonra onlara bir şey yapacağı endişesinden organ

Tablo 1. Öğrencilerin sosyodemografik özellikleri ve öğrenim gördükleri program alanına göre dağılımları.

Parametreler		Sağlık Programları		Sosyal Programlar		p değeri	Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%		Sayı	%
Cinsiyet (n=633)	Kadın	216	82,1	220	59,5	0,000	436	68,9
	Erkek	47	17,9	150	40,5		197	31,1
Anne Eğitim Durumu (n=633)	Okuryazar değil / Okuryazar	49	18,6	40	10,8	0,000	89	14,1
	İlkokul Mezunu	177	67,3	233	63,0		410	64,8
	Lise Mezunu	32	12,2	82	22,2		114	18,0
	Üniversite Mezunu	5	1,9	15	4,1		20	3,2
Baba Eğitim Durumu (n=633)	Okuryazar değil / Okuryazar	17	6,5	8	2,2	0,046	25	3,9
	İlkokul Mezunu	164	62,4	232	62,7		396	62,6
	Lise Mezunu	63	24,0	98	26,5		161	25,4
	Üniversite Mezunu	19	7,2	32	8,6		51	8,1
Allahın varlığına inanma durumu (n=631*)	Allah'ın varlığına inancı var	257	97,7	349	94,8	0,067	606	96,0
		6	2,3	19	5,2		4,0	

* Soruya yanıt veren kişi sayısıdır

Tablo 2. Öğrencilerin, kadavradan organ bağışına yönelik bilgi, tutumları ve öğrenim gördükleri program alanına göre dağılımları.

		Sağlık Programları		Sosyal Programlar		p Değeri	Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%		Sayı	%
Organlarınızı bağışladınız mı? (n=633)	Evet	15	5,7	5	1,4	0,002	20	3,2
	Hayır	248	94,3	365	98,6		613	96,8
Kadavradan Organ Bağışı hakkında bilginiz var mı? (n=633)	Var	221	84,0	286	77,3	0,037	507	80,1
	Yok	42	16,0	84	22,7		126	19,9
Organ Bağışını nereden duyduunuz? (n=507*)	Medya/internet	130	58,8	219	76,6	0,000	349	68,8
	Sağlık Profesyonelleri	73	33,0	46	16,1		119	23,5
	Aile üyeleri/ arkadaş	12	5,4	20	7,0		32	6,3
	Okul/Ders/Seminer vb.	6	2,7	1	0,3		7	1,4
Organ Bağışı kimden yapılabilir? (n=632**)	Organ bağışı canlıdan olur	16	6,1	24	6,5	0,002	40	6,3
	Organ bağışı ölüden olur	19	7,2	22	6,0		41	6,5
	Organ bağışı hem canlıdan hem ölüden olabilir	223	84,8	289	78,3		512	81,0
	Fikrim Yok	5	1,9	34	9,2		39	6,2
Öldükten sonra organlarınızı bağışlamayı düşünüyor musunuz? (n=613**)	Kesinlikle organlarımı bağışlayacağım	63	25,4	79	21,6	0,403	142	23,2
	Kesinlikle organlarımı bağışlamayacağım	17	6,9	33	9,0		50	8,2
		168	67,7	253	69,3		421	68,7

Tablo 2. Devam...

Organlarınızı bağışlamayı neden düşünürsünüz? (n=562***)	Bir başka insanın hayatını kurtarma düşüncesi	181	78,4	249	75,2	0,099	430	76,5
	Gelecekte kendinin ya da yakınının organ alıcısı durumuna olabileceği düşüncesi	26	11,3	49	14,8		75	13,3
	Bir insanlık görevi olarak görme	9	3,9	22	6,6		31	5,5
	Bir parçasının öldükten sonrada yaşamaya devam etmesi fikri	15	6,5	11	3,3		26	4,6
Organınızı bağışlamayı düşünüyorsanız, bu konuda sizi kim etkiledi (n=562***)	Kendi isteği	169	73,2	244	73,7	0,083	413	73,5
	Hastalar	31	13,4	40	12,1		71	12,6
	Medya/internet	17	7,4	24	7,3		41	7,3
	Sağlık Profesyonelleri	8	3,5	3	0,9		11	2,0
	Aile üyeleri	6	2,6	20	6,0		26	4,6
Organ bağışında bulunmak istemiyorsanız, bunun sebebi nedir? (n=461****)	Bu konuda yeterince bilgim yok	56	31,1	112	39,9	0,116	168	36,4
	Herhangi bir sebebi yok	68	37,8	96	34,2		164	35,6
	Dini sebeplerden	18	10,0	26	9,3		44	9,5
	Ailem izin vermez	16	8,9	10	3,6		26	5,6
	Vücudumun kesilmesini istemiyorum	15	8,3	23	8,2		38	8,2
	Psikolojik sebeplerden	7	3,9	11	3,9		18	3,9
	Organlar boşa gider	0	0,0	3	1,1		3	0,7
1. Derece (anne, baba, kardeş, çocuk) akrabalarınızdan öldükten sonra organlarını bağışlayan var mı? (n=628**)	Var	11	4,2	14	3,8	0,826	25	4,0
	Yok	252	95,8	351	96,2		603	96,0
Öldükten sonra 1. derece (anne, baba, kardeş, çocuk) akrabalarınızın organlarını bağışlamayı düşünür müsünüz? (n=633)	Düşünüyorum	85	32,3	110	29,7	0,090	195	30,8
	Düşünmüyorum	50	19,0	98	26,5		148	23,4
	Kararsızım	128	48,7	162	43,8		290	45,8
Gereksinim durumunda size organ nakli yapılmasını kabul eder misiniz? (n=633)	Kabul ederim	236	89,7	299	80,8	0,008	535	84,5
	Kabul etmem	6	2,3	12	3,2		18	2,8
	Kararsızım	21	8,0	59	15,9		80	12,6
Gereksinim durumunda 1. derece (anne, baba, kardeş, çocuk) akrabalarınıza organ nakli yapılmasını kabul eder misiniz? (n=633)	Kabul ederim	230	87,5	301	81,4	0,116	531	83,9
	Kabul etmem	7	2,7	13	3,5		20	3,2
		26	9,9	56	15,1			13,0

* Kadavradan Organ Bağışı hakkında bilginiz var mı sorusuna bilginiz var diyenlere sorulmuştur.

** Soruya yanıt veren kişi sayısıdır.

*** Öldükten sonra organlarınızı bağışlamayı düşünüyor musunuz sorusuna "Kesinlikle organlarımı bağışlayacağım" veya "kararsızım" cevabını verenlere sorulmuş, soruya yanıt veren kişi sayısıdır.

**** Öldükten sonra organlarınızı bağışlamayı düşünüyor musunuz sorusuna Kesinlikle organlarımı bağışlamayacağım" veya "kararsızım" cevabını verenlere sorulmuş, soruya yanıt veren kişi sayısıdır.

Tablo 3. Öğrencilerin, kadavra bağışına yönelik bilgi, tutumları ve öğrenim gördükleri program alanına göre dağılımları.

Parametreler		Sağlık Programları		Sosyal Programlar		p değeri	Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%		Sayı	%
Kadavra Bağışı hakkında bilginiz var mı? (n=633)	Var	152	57,8	157	42,4		309	48,8
	Yok	111	42,2	213	57,6		324	51,2
Kadavra Bağışını nereden duyduunuz? (n=309*)	Medya/internet	72	47,4	114	72,6		186	60,2
	Sağlık Profesyonelleri	69	45,4	30	19,1		99	32,0
	Aile üyeleri/ arkadaş	5	3,3	12	7,6		17	5,5
	Okul/Ders/Seminer vb.	6	3,9	1	0,6		7	2,3
Ölümden sonra beden bağışı (kadavra)'nın kullanım alanı hangisidir? (n=633)	Sadece organ bağışı için kullanılır	43	16,3	46	12,4		89	14,1
	Tıp fakültelerinde anatomi derslerinde kullanılır	46	17,5	60	16,2		106	16,7
	Hem organ bağışı hem tıp fakültelerinde anatomi derslerinde kullanılır	112	42,6	102	27,6		214	33,8
	Fikrim yok	62	23,6	162	43,8		224	35,4
Öldükten sonra vücudunuzu kadavra olarak bağışlar mısınız? (n=633)	Kadavra olarak bağışlarım	34	12,9	30	8,1		64	10,1
	Kadavra olarak bağışlamam	170	64,6	248	67,0		418	66,0
	Kararsızım	59	22,4	92	24,9		151	23,9
Kadavra olmayı neden düşünürsünüz (n=64**)	Vücudumun öldükten sonrada işe yaraması fikri	22	64,7	16	53,3		38	59,4
	Öğrencilere faydalı olmak için	7	20,6	7	23,3		14	21,9
	Bir insanlık görevi olarak görme	5	14,7	7	23,3		12	18,8
Bedeninizi kadavra olarak bağışlamayı düşünmüyorsanız, bunun sebebi nedir? (n=418***)	Herhangi bir sebebi yok	71	41,8	88	35,4		159	38,0
	Bu konuda yeterince bilgim yok	24	14,1	57	23,0		81	19,4
	Vücudumun kesilmesini istemiyorum	19	11,2	38	15,3		57	13,6
	Dini sebeplerden	22	12,9	23	9,3		45	10,8
	Psikolojik sebeplerden	13	7,6	19	7,7		32	7,7
	Ailem izin vermez	11	6,5	7	2,8		18	4,3
	Diğer	8	4,7	10	4,0		18	4,3
		2	1,2	6	2,4		8	1,9
Öldükten sonra 1. Derece (anne, baba, kardeş, çocuk) akrabalarınızın vücudunu kadavra olarak bağışlamayı düşünür müsünüz? (n=633)	Düşünürüm	28	10,6	21	5,7		49	7,7
	Düşünmem	167	63,5	239	64,6		406	64,1
	Kararsızım	68	25,9	110	29,7		178	28,1

* Kadavra Bağışı hakkında bilginiz var mı sorusuna bilgim var diyenlere sorulmuştur.

** Öldükten sonra vücudunuzu kadavra olarak bağışlar mısınız? sorusuna "kadavra olarak bağışlarım cevabını verenlere sorulmuş, soruya yanıt veren kişi sayısıdır.

*** Öldükten sonra vücudunuzu kadavra olarak bağışlar mısınız? sorusuna "kadavra olarak bağışlamam cevabını verenlere sorulmuş, soruya yanıt veren kişi sayısıdır.

Tablo 4. Öğrencilerin, plazma bağışına yönelik bilgi, tutumları ve öğrenim gördükleri program alanına göre dağılımları.

Parametreler		Sağlık Programları		Sosyal Programlar		p değeri	Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%		Sayı	%
Plazma Bağışı hakkında bilginiz var mı (n=633)	Var	206	78,3	212	57,3	0,000	418	66,0
	Yok	57	21,7	158	42,7		215	34,0
Plazma Bağışı hakkında bilgi edinilen kaynak (n=418*)	Medya/internet	114	55,3	143	67,5	0,003	257	61,5
	Sağlık Profesyonelleri	79	38,3	50	23,6		129	30,9
	Aile üyeleri/ arkadaş	8	3,9	17	8,0		25	6,0
	Okul/ders/seminer vb. eğitim	5	2,4	2	0,9		7	1,7
COVID - 19 hastalığına bağışık duruma geçerseniz plazma bağışlar mısınız? (n=633)	Düşünürüm	198	75,3	206	55,7	0,000	404	63,8
	Düşünmem	21	8,0	36	9,7		57	9,0
	Kararsızım	44	16,7	128	34,6		172	27,2
Ailenizden veya yakınlarınızdan Plazma bağışı yapan oldu mu? (n=633)	Oldu	9	3,4	13	3,5	0,449	22	3,5
	Olmadı	213	81,0	285	77,0		498	78,7
	Fikrim Yok	41	15,6	72	19,5		113	17,9
Plazma bağışı yapmayı neden düşünürsünüz? (n=404**)	Bir başka insanın hayatını kurtarma düşüncesi	146	73,7	140	68,0	0,440	286	70,8
	Bir insanlık görevi olarak görme	31	15,7	40	19,4		71	17,6
	Gelecekte kendinin ya da yakınının plazma bağışı ihtiyacı olabileceği düşüncesi	21	10,6	26	12,6		47	11,6

* Plazma Bağışı hakkında bilginiz var mı sorusuna bilginiz var diyenlere sorulmuştur.

** COVID-19 hastalığına bağışık duruma geçerseniz plazma bağışlar mısınız? sorusuna "düşünürüm" cevabını verenlere sorulmuş, soruya yanıt veren kişi sayısıdır.

Tablo 5. COVID-19 geçirme durumunun organ bağışı, kadavra bağışı ve plazma bağışına etkisi.

Parametreler		Sağlık Programları		Sosyal Programlar		p değeri	Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%		Sayı	%
Öldükten sonra organlarınızı bağışlamayı düşünüyor musunuz? (n=613*)	Kesinlikle organlarımı bağışlayacağım	24	18,6	118	24,4		142	23,2
	Kesinlikle organlarımı bağışlamayacağım	12	9,3	38	7,9		50	8,2
	Kararsızım	93	72,1	328	67,8		421	68,6
Öldükten sonra vücudunuzu kadavra olarak bağışlar mısınız? (n=633)	Kadavra olarak bağışlarım	14	10,2	50	10,1		64	10,1
	Kadavra olarak bağışlamam	96	70,1	322	64,9		418	66,0
	Kararsızım	27	19,7	124	25,0		151	23,9
Plazma Bağışı hakkında bilginiz var mı? (n=633)	Var	95	69,3	323	65,1		418	66,0
	Yok	42	30,7	173	34,9		215	34,0
COVID - 19 hastalığına bağışık duruma geçerseniz plazma bağışlar mısınız? (n=633)	Düşünürüm	97	70,8	307	61,9		404	63,8
	Düşünmem	11	8,0	46	9,3		57	9,0
	Kararsızım	29	21,2	143	28,8		172	27,2

*Soruya yanıt veren kişi sayısıdır.

bağışında bulunmak istemediklerini belirtmişlerdir (21). Bilgi, doku/organ bağışına karar verme sürecinde diğer faktörleri etkileyebileceği için önemlidir. Bu nedenle organ bağış sürecinin tüm aşamalarında gerekli bilgilendirmeler özenle ve doğru bir şekilde yapılmalıdır.

Çalışmamızda, öğrencilerin % 80,1'i organ bağışı hakkında bilgisi olduğunu, % 48,8'i kadavra bağışı hakkında bilgisi olduğunu, % 66'sı plazma bağışını bildiğini belirtirken, bilgi edinme yeri değerlendirildiğinde tüm bağışlarda en fazla medya/ internet, ikinci sırada ise sağlıkçılar bilgi edinme kaynağı olarak

belirtmiştir. Bu çalışmada da bilgi edinme kaynağı olarak ilk sırada medya ve internetin yer alması, organ ve kadavra bağışına yönelik farkındalığı artırmak ve hatalı bilgileri düzeltmek için sosyal medyanın aktif olarak kullanılmasının fayda sağlayacağını düşündürmüştür.

Organ bağışı hakkında bilgisi olduğunu söyleyen öğrencilerin %81'i Organ naklinin hem canlıdan hem ölüden olabileceğini bilmektedir. Eğitim alanlarına göre ise sağlık programlarında okuyanların % 84'ü, sosyal programlarında okuyanlarınsa % 77,3'ü Organ bağışı konusunda bilgi sahibi olduğunu bildirmişlerdir.

Araştırmada katılımcılara, organlarını bağışlamayı düşünmüyorsa nedeni sorulduğunda "konu hakkında yeterince bilgisi olmadığı" veya "herhangi bir sebebi olmadığını" belirtenlerin oranı toplamda %72'dir. Sosyal medya bu konunun sürekli olarak gündemde tutulmasını sağlayabilir ve toplumda kadavradan organ bağışına yönelik bilgi kirliliğini ortadan kaldıracaktır (22).

Organ bağışı konusundaki engeller araştırılırken, üzerinde en fazla durulan konulardan birisi de dini inançlardır. İnsanın yaşamının sürekliliği amacıyla yaşam kurtarıcı her türlü yöntemin kullanımını onaylayan İslam dini açısından organ bağışının herhangi bir sakıncası bulunmadığı Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun 3.3.1980 tarihli 396 sayılı kararı ile bildirilmiştir (23). Farklı dinlerin görüşleri incelendiğinde; Hıristiyanlık doku/organ bağışını ve naklini dostluk hayırseverlik olarak görmekte, Budizm doku/organ bağışına ve nakline yaşama saygı ve merhamet olarak bakmakta ve Hinduizm doku/organ bağışına diğer insanların kurtuluşu için kendini feda etme olarak bakmaktadır (24,25). Sonuç olarak tüm dinler insanların hayatına huzur, düzen ve mutluluk kazandırma felsefesi taşıdığı için insanlık yararına olabilecek organ bağışına pozitif baktığı görülmektedir.

Araştırmada katılımcıların, %9,5'i dini sebeplerden organlarını bağışlamayı düşünmediğini belirtmiştir. Katılımcıların %8,2'si organ donörlüğünün dinen uygun olmadığını belirtmiş buda Kubat'ın toplum üzerinde yaptığı çalışmasıyla benzer oranda olduğu görülmüştür (19). Göz ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, dini sebeplerden organ bağışına olumsuz yaklaşım, sağlık öğrencileri arasında % 1,4 olarak tespit edilmişti (26). Diğer taraftan Türk tıp öğrencileri üzerinde yapılan diğer bir çalışmada da, öğrencilerin % 53'ü dini inançların organ bağışına engel olmadığını belirtmiştir. Türkiye'de yapılan araştırmalarda, çeşitli dini grupların ya da dini hassasiyette olanların organ bağışına yüksek oranda olumlu baktıklarını göstermektedir (27). Ancak, Yunan toplumunda yapılan çalışmada kuvvetli dini inanca sahip kişilerin beden bağışı konusunda isteksiz olduklarını gösterilmiştir (28). Bu araştırmada ise dini sebeplerden dolayı beden bağışlamayı düşünmeyenlerin oranı % 10,8 olarak bulunmuştur. Literatürde, dini inançlar, anlayışlar yada yaklaşımlarla organ yada vücudun bağışlanması arasında herhangi bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar da vardır (29).

Araştırmaya katılan öğrencilerin kadavra bağışı ile ilgili bilgi durumları incelendiğinde; Öğrencilerin %10,1'i öldükten sonra vücudunu kadavra olarak bağışlayabileceğini belirtmekten, öldükten sonra 1. Derece (anne, baba, kardeş, çocuk) akrabalarının vücudunu kadavra olarak bağışlamayı düşünenlerin oranı %7,7 idi. İranlı tıp öğrencilerinde yapılan bir çalışmada beden bağışına istekli olma % 25 olarak tespit edilmiştir (30). Bütün dünyada kadavra ihtiyacı gün geçtikçe artmaktadır. Buna rağmen Mağazacı ve ark. da çalışmamıza benzer sonuçlar bulmuştur. Çalışmalarında organ bağışına göre kadavra bağışı toplumda daha az rağbet gördüğü ve beden bağışı yapanların sayısı organ bağışı yapanların yarısı olduğu görülmüştür (31). Bedenini kadavra olarak bağışlamayı düşünenlere nedeni sorulduğunda en çok "Vücudumun öldükten sonrada işe yaraması fikri" cevabı verilirken (%59,4) Bağışlamayı düşünmeme nedeni olarak sırasıyla bir nedeni yok (%37,8), konu hakkında yeterince bilgisinin olmadığı (%19,1), vücudunun kesilmesini istememe (%13,6) ve dini sebepler (%10,8) bildirilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı dönem Pandemi sürecine denk geldiğinden organ ve kadavra bağışı yanında gündemde olan plazma bağışı konusunda değerlendirilmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür. Toplumdaki plazma bağışına bakış açısının tespitinin gelecekte yaşanabilecek plazma bağışı gerektirecek durumlarda kişilerin davranış şekillerini öngörme açısından yararlı

olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca plazma bağışına toplumların yaklaşımını gösteren kısıtlı miktarda çalışma bulunmaktadır.

Çalışmamıza katılan öğrencilerin % 63,8'i COVID-19'a karşı bağışık olma durumunda plazma bağışlayabileceğini belirtmiştir. Plazma bağışı yapmayı düşünmede neden olarak en fazla "Bir başka insanın hayatını kurtarma düşüncesi" bildirilirken, bağış yapmayı düşünmeyenlerin ise %68,4'ü bunun nedeni olarak "Yeterince bilgisinin olmadığını", %21,1'i "dini inancı gereği" bağışlamayacağını belirtmiştir.

Selma ve ark. Bangladeşte COVID-19 geçirip iyileşmiş 60 kişi üzerinde plazma bağışını etkileyen davranışlar konulu çalışmalarında; katılımcıdan sadece 14'ünün plazma bağışı yaptığı, ancak katılımcıların çoğunluğu (%97) ihtiyaç duyulduğunda plazma bağışlamayacağını belirtmiştir. Ancak, ihtiyaç halinde plazma bağışlanması istendiğinde, yanıt verenlerin yaklaşık %76,67'si herhangi bir nedenle plazma bağışlamayı reddettiği ve plazma bağışındaki düşüşün ana nedenlerinin korku (%54,35), sağlık sorunları (%30,43), aile kısıtlamaları (%10,87) ve dini nedenler (%4,35) olduğunu ortaya koymuştur (32). Yine COVID-19 toplumlarda başta kişilerin kendi yaşamlarını kaybetme, yakınlarını kaybetme olmak üzere çok çeşitli kaygıların gelişmesine yol açmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü dönem pandemi dönemi olduğundan hastalığı geçirmen organ, kadavra ve plazma bağışına olumlu etki edeceği beklentisine yol açtığından çalışmamızda COVID-19 geçirme durumunun organ, kadavra ve plazma bağışına etki etme durumu da incelenmiştir. Ancak çalışmamızın sonuçlarında COVID-19 geçirmenin öldükten sonra organları bağışlama, kadavra olma veya bağışık hale geldiğinde plazma bağışlama düşüncesi üzerine istatistiksel olarak anlamlı bir fark yaratmadığı görülmüştür. Benzer şekilde COVID-19 hastalığı geçirme durumu, bağışlama veya bağışlamama nedenleri açısından da fark yaratmamaktaydı.

Sonuç

Meslek yüksekokullarının sağlık ve sosyal programları arasında organ, kadavra ve plazma bağışı hakkındaki bilgi ve tutumları arasında sağlık programı öğrencileri açısından anlamlı fark vardır. Sağlık programlarında okuyan öğrencilerin organ, kadavra ve plazma bağışı bilgileri sosyal program öğrencilerinden farklı ve anlamlıdır.

Her iki meslek yüksek okulu öğrencilerinin organ, kadavra ve plazma bağışı ile ilgili bilgiyi genellikle medya, internetten öğrendikleri ve bağış konusunda ise her iki program öğrencilerinin çoğunlukla kararsız olduğu görülmüştür. Medya/ internetin organ, kadavra ve plazma bağışına yönelik eğitimlerin artırılması bilgiye ulaşımı kolaylaştırdığı görülmüştür.

Her iki program öğrencilerinin öldükten sonra vücutlarını kadavra olarak bağışlamayı düşünenlerin oranı düşük olsa da karasızlarla birlikte %34'tür. Her iki program öğrencilerinin plazma bağışı hakkında çoğunlukla bilgileri vardır. Bu bilgiyi büyük oranda medyadan öğrenmişler ve bağışıklık durumunda %63,8'inin plazma bağışında bulunacağı belirlenmiştir. COVID-19 geçirmen katılımcılar üzerinde organ, kadavra ve plazma bağışı açısından anlamlı bir değişiklik oluşturmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Conflict of Interest: None declared by the authors.

Funding sources: None declared by the authors.

Ethics Committee Approval: Health Science University Istanbul Training and Research Hospital Clinical Research Ethics Committee (21.05.2021/ 2843)

ORCID and Author's contributions: F.F.K. (0000-

0001-5110-1184): Planning the study, research, methodology, visualization, writing the paper, editing the paper. **E.I.D. (0000-0002-2998-159X):** Planning the study, data processing, methodology, writing the paper, editing the paper. **Ö.K. (0000-0001-9442-1479):** Research, analyses, writing the paper, editing the paper.

Acknowledgement: None declared by the authors.

REFERENCES

1. Siminoff LA, Gordon N, Hewlett J, Arnold RM. Factors influencing families' consent for donation of solid organs for transplantation. *J Am Med Assoc.* 2001;286(1):71-7.
2. Piccoli GB, Soragna G, Putaggio S, et al. Efficacy of an educational programme for secondary school students on opinions on renal transplantation and organ donation: A randomized controlled trial. *Nephrol Dial Transplant.* 2006;21(2):499-509.
3. Sade RM, Kay N, Pitzer S, Drake P, Baliga P, Haines S. Increasing organ donation: A successful new concept. *Transplantation.* 2002;74(8):1142-6.
4. Acar İ. Position of organ donation in our religion. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Derg.* 2007;27:17-30.
5. Kılıç S, Koçak N, Türker T, Gürpınar H GD. Kız üniversite öğrencilerinin organ bağışı konusundaki tutumları ve bu tutumlarına etki eden faktörler. *Gülhane Tıp Derg.* 2010;52(1):36-40.
6. Gürbüz H, Karlıkaya E, Mesut R. Kadavra bağışı üzerine görüşler. *Türkiye Klin J Med Ethics.* 2004;12(4):234-41.
7. Çelebi F, Balık A, Yılmaz İ, Polat Y. Doğu anadolu bölgesi insanı organ bağışına nasıl bakıyor? *T Klin Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi.* 2002;10:34-8.
8. Yaşar M, Oğur R, Uçar M, et al. Bir Sağlık Meslek Yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin organ bağışı konusundaki tutumları ve tutumlarına etki eden faktörler. *Genel Tıp Derg.* 2008;18(1):33-7.
9. Adıgüzel E, Kınış B, Aydın MF. Üniversite öğrencileri ve personelinin kan ve organ bağışı hakkındaki bilgi düzeyleri ve davranışları. 2019;8(2):55-60.
10. Conesa C, Rios A, Ramirez P, Canteras M, Rodriguez M, Parrilla P. Multivariate study of the psychosocial factors affecting public attitude towards organ donation. *Nefrologia.* 2005;25(6):684-97.
11. Kara S, Salman Z, Öngel K. Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi sağlık personelinin organ bağışına bakışı. *Ankara Sağlık Hizmetleri Derg.* 2012;11(1):33-9.
12. Şehirli ÜS, Saka E, Sarıkaya Ö. Attitudes of Turkish anatomists toward cadaver donation. *Clin Anat.* 2004;17(8):677-81.
13. Sağlık Bakanlığı. Organ Ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun [Internet]. 1979. Available at: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2238.pdf>
14. Quince TA, Barclay SIG, Spear M, Parker RA, Wood DF. Student attitudes toward cadaveric dissection at a UK Medical School. 2011;4(4):200-7.
15. Hablemitoğlu Ş, Özkan Y, Yıldırım F. Bir Fedakâkarlık Örneği Olarak "Kan Bağışı". 2010;11:67-78.
16. URL-1. Türk Kızılayı. 2022. İnternet adresi: <https://www.kanver.org/sayfa/e-kutuphane/kan-hakki>. Erişim Tarihi: 11.02.2023.
17. Türk Kızılayı. İmmün Plazma Bağışı Hakkında [Internet]. Erişim Tarihi: 14.02.2023. Available at: <https://www.kanver.org/plazma/#:~:text=Plazma Bağışı nasıl alınır%3F,işlem 45-60 dakika sürmektedir>
18. Cahill KC, Ertarh RR. Attitudes to cadaveric organ donation in Irish preclinical medical students. *Anat Sci Educ.* 2011;4(4):195-9.
19. Kubat FÇ. Halkın organ bağışı hakkındaki düşünceleri [Yüksek lisans tezi]. İstanbul, Türkiye: Bilim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. 2014.
20. Bakar N. Hemşirelerin doku/organ nakli ve bağışına yönelik bilgi ve tutumları (Bursa Muammer Ağım Gemlik Devlet Hastanesi Hemşireleri Örneği) [Yüksek lisans tezi]. İstanbul, Türkiye: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
21. Topbaş E, Taştan Ç. Bireylerin böbrek nakline bakış açısı, 14. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi Bildiri Kitabı, Poster no: 415, Kayseri; 2015;647.
22. Şahin A. Bir tıp fakültesi 1. ve 6. sınıf öğrencilerinin organ bağışı hakkında bilgi, tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi [Uzmanlık tezi]. Elazığ, Türkiye: Fırat Üniversitesi, Tıp Fakültesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2016.
23. Dontlu AÇ. Organ bağışı ve naklinde etik, dinsel ve yasal yaklaşımlar. *Dialysis, Transplant Burn.* 2004;15:69-76.
24. Zambak M. Tıbbi, sosyal ve sağlık çalışanları açısından organ nakli / Medical, social and workers in terms of organ transplantation [Yüksek lisans tezi]. İstanbul, Türkiye: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
25. Arğan MT. Organ Bağışını Artırmada Sosyal Pazarlama Yaklaşımı: Organ Bağışına Yönelik Bir Tutum Araştırması [Doktora tezi]. Eskişehir, Türkiye: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
26. Göz F, Göz M, Erkan M. Knowledge and attitudes of medical, nursing, dentistry and health technician students towards organ donation: a pilot study. *J Clin Nurs.* 2006;15:1371-5.
27. Tontus H, Karabey M, Gurdal N, Omer Tontus H. Survey of medical Students' attitudes, religious beliefs, and knowledge of organ donation. *Organ, Tissue & Cells.* 2011;14(1):203-6.
28. Halou H, Athanasios C, Dimitra M, Nicoletta I, Panagiotis V S V, Theodoros X. Evaluation of the willingness for cadaveric donation in Greece: A population-based study. *Anat Sci Educ.* 2013;6:48-55.
29. Chakradhar K, Doshi D, Reddy BS, Kulkarni S, Reddy MP, Reddy SS. Knowledge, attitude and practice regarding organ donation among Indian dental students. *Int J Organ Transplant Med.* 2016;7(1):28-35.
30. Abbasi Asl J, Nikzad H, Taherian A, et al. Cultural acceptability and personal willingness of Iranian students toward cadaveric donation. *Am Assoc Anat.* 2017;10:120-6.
31. Mağazacı İ, Büyükerem M, Uysal O, Balcıoğlu HA. Attitudes of dental students towards body and organ donation. *Yeditepe Dent J.* 2018;14(3):59-65.
32. Salma N, Hossain MM, Yasmin S, et al. Factors influencing plasma donation behavior of COVID-19 recovered patients in Bangladesh: A pilot study. *Health Sci Report.* 2022;6(1):974.